

KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK A NEMZETI SZÁMLÁKBAN

DR. BAMBERGER ANNA

Nemrégben jelent meg a Központi Statisztikai Hivatal „Kis- és középvállalkozások a magyar gazdaságban” című kiadványa, mely helyzetképet és nemzetközi összehasonlítást tartalmaz az érintett körrel. A kiadvány nem közli teljeskörűen azokat az információkat, melyek a KSH rendelkezésére állnak a GDP összeállításakor, melyek valóban megmutatják, hogy a kis- és középvállalkozások milyen mértékben járulnak hozzá a nemzetgazdaság teljesítményéhez.

A kis- és középvállalkozások (KKV) helyzete kiemelt jelentőségű a nemzetgazdaság piacgazdasággá történő átalakulásának időszakában. Az alkotmány módosítása óta törvény biztosítja a vállalkozás jogát, a gazdasági verseny szabadságát és a tulajdonhoz való jogot. A piacgazdaság egészséges működését jelzi, ha az induló, kisméretű vállalkozások folyamatos működési lehetőséget találnak. A KKV-k megfigyelése nem tartozik a nemzeti számlák készítőinek alapfeladatai közé, azzal a statisztikai tevékenység hagyományos munkamegosztása szerint elsődlegesen az üzleti statisztika művelői foglalkoznak. A bruttó hazai termék viszont a nemzeti számlák elkészítésének eredménye, következésképp kimutatható a KKV-k részvétele is. Erre jelentős felhasználói igény is mutatkozik, hiszen a vállalkozói kör fejlesztése és támogatása kormányzati szándék, és nem utolsósorban EU-csatlakozási követelmény.

A gazdaságpolitika, mely támogatja a piacgazdaságban a kis- és közepes méretű vállalkozások talponmaradását, elvárja, hogy támogatásainak felhasználásáról, az érintettek teljesítményéről visszajelzést kapjon. Ha a GDP-hez való hozzájárulás mértéke napirendre kerül, a nemzetiszámla-rendszeren belül ezekre az információkra szükség van. A nemzetiszámla-rendszer bizonyos feltételekkel éves szinten alkalmas a különböző szempontok szerint csoportosított vállalkozások elkülönített megfigyelésére, nemzetközileg egyeztetett, egyébként folyamatosan változó, szabálygyűjteményekben rögzített módszereknek megfelelően.

A tanulmány ismerteti, hogyan változtak meg a vállalkozások méretét meghatározó ismérvek. A változások jelenleg is folyamatban vannak, ezért szükséges az érvényben levő meghatározások tárgyalása. A tanulmány bemutatja azt a fogalmi és módszertani környezetet, amelyben a KSH meghatározza a KKV-kör bruttó hozzáadott értékét. Szakértői elemzéseknél is előfordulhat, hogy a nemzeti számlák statisztikáját meghatározó általános, rész-egész összefüggéseket egy gazdasági csoport kiemelt vizsgálata háttérbe szorítja. Ezt a KKV nemzetiszámla-rendszerbe illesztett vizsgálatával a tanulmány elkerüli. Az érintett vállalkozások egyes mutatói táblákban szerepelnek. Látható, hogy a meghatározott környezetben a KKV-k teljesítményében nagy változásokról nem lehet beszámolni, a nemzeti számlákban meghatározott KKV-kör a teljes piaci áron számított GDP 32 százalékát adja mindkét vizsgált évben. Az arány ráadásul felülről becsült, mert az egyéni vállalkozók aggregátumként, egy összegben szerepelnek benne, és a függetlenségi kritérium miatt több vállalkozást ki kellene hagyni ebből a körből.

TÁRGYSZÓ: Kis- és középvállalkozások. Nemzeti számlák.

A kis- és középvállalkozások meghatározása régebben egyértelműen a létszámhoz mint az élő munka könnyen megfigyelhető mennyiségi mutatójához kötődött. A létszámkategóriák alapján jól összehasonlítható csoportok jöttek létre. A piacgazdaság szabályai, a gazdasági növekedés, a globalizáció folyamatai azonban új jelenségekre is felhívták a figyelmet. A piacgazdaság körülményei között ugyanis kis létszámmal, sőt létszám nélkül is elérhető a gazdasági haszon. A tőke minél gyorsabb megtérülésére épülő piacgazdaságban a vállalkozások épp az ilyen tranzakciókban, a minimalizált költségre (saját költség nélküli tranzakciókra) épülő maximális haszonban érdekeltek. A piacok meghódításában élenjáró nagyvállalkozások nemzeti kereteikből kitérve már világméretben hozzák létre szervezeteiket, szeretnék elbújni a gazdasági verseny szabadságát biztosító törvények elől, mert a piaci térhódításban a monopólium még titkoltan is előny. Eszközeik közé került a kislétszámú nemzeti bázisok fenntartása „rugalmasságuk” biztosítására, a vállalkozások felvásárlása. A nagyvállalkozások termelési hálózataihoz tartozó kicsik a létszámkategória szerinti besorolásuk alapján azonosak a tényleges kisvállalkozókkal, de a termelési feltételeiket tekintve már egyáltalán nem számítanak kicsiknek. Az új folyamatoknak megfelelően az Európai Bizottság 96/280/EC ajánlása a kis- és középvállalkozások meghatározására új elkülönítést javasolt. Ezt adaptálta Magyarországon az 1999. évi XCV. törvény,¹ mely a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szól, és jelenleg is érvényben van.

A törvény az első csoportképző jellemző, azaz a foglalkoztatottak létszáma esetében átvette az EU létszámhatárait, vagyis az a vállalkozás minősül kisvállalkozásnak, amely 50 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztat. Ezen belül a mikrovállalkozásban 10 főnél kevesebb a foglalkoztatottak létszáma. A középvállalkozásban a foglalkoztatottak létszáma 50 és 249 fő közötti. A második csoportképző ismérv a vállalkozás értékmutatója: a vállalkozás árbevétele vagy mérlegfőösszege. A magyar viszonyokhoz igazítva kisvállalkozásoknál az éves nettó árbevételt legfeljebb 700 millió forintban, vagy a mérlegfőösszeget legfeljebb 500 millió forintban állapította meg a törvény. (Az EU-ban 7 millió, illetve 5 millió ECU.) Középvállalkozásnál az éves nettó árbevétel legfeljebb 4000 millió, vagy a mérlegfőösszeg legfeljebb 2700 millió forint lehet. (Az EU-ban 40 millió, illetve 27 millió ECU.) A harmadik csoportképző ismérv a kis- és középvállalkozások függetlensége. Magyarországon egy vállalkozás akkor minősül kis- és középvállalkozásnak, ha abban az állam, az önkormányzat vagy a nagyvállalkozások tulajdoni részesedése – tőke vagy szavazati jog alapján – külön-külön és együttesen sem haladja meg a 25 százalékot. Az új hármas ismérvszisztem tehát a létszámkategórián kívül a vállalkozás árbevételét vagy mérlegfőösszegét és az ún. függetlenségi kritériumot is figyelembe veszi. Elvileg e három kritériumot együtt kellene alkalmazni a vállalati méret meghatározásánál, de a vállalati méret meghatározásának új definíciója nehezen alkalmazható, ugyanis hiányoznak, illetve nehezen követhetők a függetlenségi kritériumra vonatkozó információk (nem csak Magyarországon).

Napjainkban így egymás mellett élnek különböző meghatározások a kis- és középvállalkozásokra. Egyes értelmezések csak a létszámkategóriát használják csoportképző ismérvnek, érvrendszerükben előkelő helyet foglalnak el a rendelkezésre álló időszakok, az összehasonlíthatóság. Mások a gazdaság változásának jobban megfelelő új, hármas

¹ *Magyar Közlöny*. 1999. évi 101. sz. 6432–6434. old.

kritérium szerinti csoportképzést találják megfelelőnek, de gyakorlati nehézségekkel találják szembe magukat. Vannak, akik kizárólag a kis- és középvállalkozásokra megfogalmazott támogatási rendszerekre koncentrálnak, és a mindenkori törvényekben megfogalmazott definíciókat alkalmazzák. Ezekben az esetekben nehézséget okoz, hogy a kis- és középvállalkozások fogalmát csak egyes támogatásra jogosult ágazatokban használják. Mivel a vállalati méret nagyságra használt definíciók nem egységesek, a teljesítmények meghatározása is meglehetősen vegyes.

A nemzeti számlák makroszintű kategóriái és a mikrogazdaság

A nemzetgazdasági elszámolások rendszere az ország gazdasági jelenségeinek meghatározott időszakokra vonatkozó, átfogó, rendszerezett, mennyiségi ábrázolása, amely a létrehozott javakat felhasználásukkal veti össze. Ezért a nemzeti számlák rendszere egyben összefoglalja, szervezi a gazdaságstatisztika különböző területeit.

A vállalkozások a gazdasági műveletek szintereként, alapvető megfigyelési egységként szerepelnek az elszámolásokban, de tevékenységük tartalmi meghatározói fontosabban méreteiknél. Itt azokat az általános, nemzeti számlás ismereteket foglalom össze, melyek fontosak a kis- és középvállalkozások szerepének áttekintéséhez.

A nemzeti számlák célja a gazdaság működésének leírása, az alapvető gazdasági folyamatok egymással összefüggő ábrázolása. A számlákon a források és a felhasználások azonosságát ún. egyenlegező tételek biztosítják, melyek egyben a sorrendben következő számla nyitó tételét is adják. Az ország teljesítményét kifejező bruttó hazai termék (GDP) a termelési számla egyenlegező tétele, amely a nemzeti számlák rendszere szempontjából fontos, de nem egyetlen makrogazdasági statisztikai mutató.

A nemzeti számlák európai rendszerének (ESA95) szabálygyűjteményét magyar nyelven szintén nemrég jelentette meg a KSH. Ebben megtalálhatjuk a gazdaság nagyobb csoportjainak leírását is, melyeket a nemzetgazdasági elszámolásokban intézményi szektoroknak hívunk. Ezek megfigyelésével követhetők figyelemmel a gazdasági műveletek (tranzakciók). Az intézményi szektorok és számlaazonosítójuk a következők: nem pénzügyi vállalatok (S. 11), pénzügyi vállalatok (S. 12), államháztartás (S. 13), háztartások (S. 14), nonprofit intézmények (S. 15) és a külföld (rest of the world) szektora (S.2). A külföld szektora nem igazi intézményi szektor, viszont elkülönítése lehetővé teszi a nemzetgazdaság és a világ többi része közötti gazdasági kapcsolatok áttekintését. A bruttó hazai termék előállítása rezidens egységek által történik, melynek közgazdasági kritériuma, hogy gazdasági érdekkörük az ország területére essék (*Szilágyi, 1992*). A hazai kis- és középvállalkozások esetében is általános érvényű szabály, hogy teljesítményük csak akkor képezi az éves GDP részét, ha rezidensek, vagyis az ország területén legalább egy évig gazdasági tevékenységet folytattak. A nemzeti számlák készítésének szabályai szerint pedig elvileg, bármelyik belföldi szektorba bekerülhetnek az elfogadott csoportképző ismérvek megfelelően. A következőkben részletezett módon a nemzeti számlák S.11 és S.14 szektorára szűkítettem a vizsgálatokat.

A nemzetgazdasági számítások alapjául szolgáló makrogazdasági összefüggés az adott időszakban rendelkezésre álló javak forrásának és felhasználásának egyezőségén alapul. A nemzeti számlák összeállításánál a gazdaságstatisztikai adatgyűjtéseknek nemzetgazdasági szinten alá kell támasztani, hogy a gazdaságban ugyanazon időben

rendelkezésre álló javak forrása és felhasználása szükségképpen megegyezik. Képlettel kifejezve:

$$O+IM=IC+C+I+EX,$$

ahol:

- O – output (bruttó kibocsátás),
- IM – import,
- IC – közbenső fogyasztás (folyó termelőfelhasználás),
- C – végső fogyasztás,
- I – a bruttó állóeszköz-felhalmozás és a készletváltozás összege,
- EX – export.

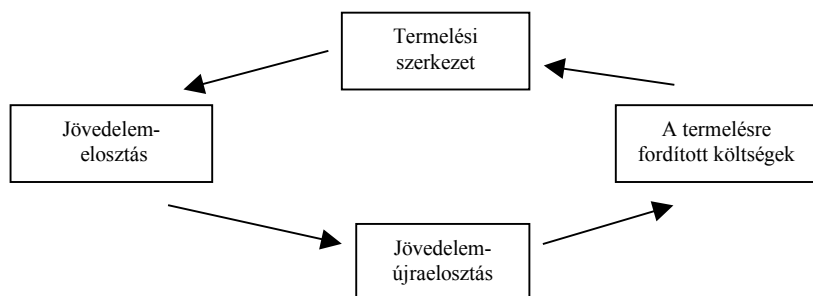
Nem térek ki a fogalmak meghatározására, gazdaságtörténeti változásaira, mivel a tanulmány központi témája szempontjából másodlagos jelentőségűek. Csak jelzem, hogy még jelenleg is probléma az elnevezések formai és tartalmi egysége, az angol és a magyar terminológia eltérésének kezelése. A számviteli nyilvántartásokra vonatkozó szabályozások folyamatos változása a kategóriák használatának folyamatos újragondolását is szükségessé teszi. A változásokról a különböző módszertani útmutatók tájékoztatnak. A piacgazdaság fogalmainak és szemléletének mikrogazdasági térnyerésével egyidejűleg a makrogazdasági mutatók közérthetőségében is várható előrehaladás.

A bruttó hozzáadott érték kifejezéseként az előbbi egyenlet átrendezéséből adódik:

$$O-IC=C+I+EX-IM,$$

másképp fogalmazva a megtermelt javak önmagukban nem, csak a fogyasztásuk biztosításával együtt hordoznak bruttó hozzáadott értéket. Az egyenlet bal oldala a GDP összeállításának termelési, jobb oldala a felhasználási módszer elemeit tartalmazza.

A mikrogazdasági folyamatok is egyaránt érintik a javak létrehozását és felhasználását. A nemzetgazdasági szinten kimutatott egyenlőség feltételezi, hogy az adott csoport terméke, szolgáltatása a fogyasztással bekerül a jövedelemképződés körfolyamataiba:

A jövedelem szintén a gazdasági folyamatok során keletkezik, ez a GDP meghatározásának harmadik módszere. Az elszámolási időszaki bruttó hazai termék egyenlő a

munkavállalói jövedelem, a nettó működési eredmény és az értékcsökkenés (nem számviteli, hanem állóeszköz-elhasználódás értelemben) összegével.

A bruttó és a nettó mutatók közötti különbség az állóeszközöknek a gazdasági tevékenység során történt elhasználódásával, az értékcsökkenés elszámolási módjával van összefüggésben. Mivel az állóeszközök tényleges elhasználódása statisztikai módszerekkel nehezen mutatható ki (az elszámolt értékcsökkenés nincs mindig összhangban az állóeszközök tényleges elhasználódásával), a bruttó mutatók nem a költségek között, hanem a létrehozott új értékben mutatják ki az értékcsökkenést.

Termelési oldalról egy bizonyos időszakra bármely gazdasági esemény és azok aggregátumának bruttó hozzáadott értéke meghatározható a gazdasági esemény bruttó kibocsátása és a létrehozásához felhasznált termékek és szolgáltatások értékének különbözeteiként. A kis- és középvállalatok aggregátumára is érvényes ez a számítás, sőt egyetlen vállalkozásra is. Csakhogy az így kapott érték egyoldalú.

Az ország teljesítményét kifejező GDP értékének több megközelítésből kell ugyanarra az eredményre vezetni. Az előbbi képlet az egyszerűség kedvéért a termelési adók és támogatások elszámolását figyelmen kívül hagyta (ami egyébként fontos értékelési probléma) azért, hogy a GDP összeállítását alapvetően meghatározó makroszintű azonosságot hangsúlyozza. Az egyenlet egyik oldalának változtatása a másik oldal ugyanolyan változtatása nélkül nem lehetséges.

A GDP számszerűsítése igen bonyolult feladat. Az adatok megtalálásához, az éves számlákhoz több mint 80 különböző adatgyűjtést kell felhasználni, melyeknek adatai gyakran ellentmondanak egymásnak, és a nemzetgazdasági azonosság fennállásának biztosításához elengedhetetlen annak a kérdésnek a megválaszolása is, hogy a más-más statisztikai megközelítések különbözőségéből eredő eltérés hova kerüljön. A nemzeti számlák készítőinek ez nemzetközileg jelentkező problémája.

A kis- és középvállalkozások forrást teremtenek a termelési oldalon, és piacot jelentenek a felhasználási oldalon. A KKV-k kibocsátásának felhasználását külön nem követi a statisztika, a fogyasztókat eleve kevésbé érdekli, hogy milyen méretű vállalkozásból származnak a megvásárolt árucikkek. Makrogazdasági szinten viszont érvényesül az egyenlőség, ebben az értelemben biztosak lehetünk abban, hogy a nemzetiszámla-rendszerben kimutatott kis- és középvállalkozások által megtermelt, a bal oldalon szereplő hozzáadott érték felhasználással is alá van támasztva a jobb oldalon. Jelenleg jövedelmi oldalról nincs kimutatva a kis- és középvállalkozások bruttó hozzáadott értéke, bár elvileg ez – a felhasználói oldallal szemben, ahol a felhasználási irányok nem ismertek – kimutatható lenne.

Értelmezési problémákat szokott okozni a bruttó hozzáadott érték és a GDP különbsége. A GDP nemzetgazdasági szinten értelmezett mutató. Az 1999. és 2000. évi adatokat a számszerű összefüggésekkel együtt a 3. tábla tartalmazza.² Kétoldalú kimutatás is készíthető a termelési számlákról. A hivatkozott ESA95 szabálygyűjteményének 8.13. pontja szerint „A gazdaság egészére összeállított termelési számla forrásoldala a termékek és szolgáltatások kibocsátásán kívül a termékadók és terméktámogatások egyenlegét is tartalmazza, így kiszámítható a piaci árakon értékelt bruttó hazai termék, mint egyenlegező tétel is”.

² Az adatok forrása: A bruttó hazai termék 1999-ben (Központi Statisztikai Hivatal. 2001.) és A bruttó hazai termék 2000-ben (Központi Statisztikai Hivatal. 2002.).

1. tábla

A termelési számla tételei 2000-ben
(milliárd forint)

3. Folyó termelőfelhasználás	16 825	1. Bruttó kibocsátás	28 030
4. <i>Bruttó hazai termék (5-3)</i>	13 151	2. Termékadók, támogatások	1 946
5. Felhasználás összesen	29 976	5. Forrás összesen (1+2)	29 976

A bruttó kibocsátást a magyar nemzeti számlák alapján értékelik, ez az értékesítéskor realizált ár, azaz az értékesítési árból le kell vonni a befizetett termékadókat és hozzá kell adni az értékesítéshez kapcsolódó terméktámogatásokat. Így a termékadók és támogatások egyenlegével együtt mért bruttó hozzáadott érték piaci áron szerepel.

Adott időszakban a termékadók és támogatások összegét nemzetgazdasági szinten biztonságosabban lehet elszámolni, mint a mikrogazdasági adatok összesítésével. Ezért a gazdasági tevékenységeknél, szektoroknál bruttó hozzáadott érték szerepel, amibe még nem számít bele a termékadók és támogatások egyenlege, vagyis alapján értékelünk. Az alapáras bruttó hozzáadott érték az alapáras bruttó kibocsátás és a beszerzési áron mért közbenső felhasználás különbsége.

Szintén nem osztjuk fel a szolgáltatást igénybevevő szektorok és ágazatok között a pénzközvetítői szolgáltatás fel nem osztott díját (angol ismertebb nevén a FISIM-et). A pénzügyi számlák fejlődésével kialakult fogalom a kapott és fizetett kamatok speciálisan realizált különbsége, mely szolgáltatást a bankok, szakosított pénzügyintézetek stb. nyújtanak, és a betétesek, illetve a hitelfelvevők használnak fel. Az ESA95 8.14. pontja szerint „A FISIM teljes értéke egy képzett szektor folyó termelőfelhasználásaként kerül elszámolásra. Ennek a szektornak nulla a kibocsátása és negatív a hozzáadott értéke, amelynek értéke azonos a termelőfelhasználás értékével, természetesen ellenkező előjellel. Ilyen módon az összes szektor és az összes ágazat hozzáadott értékét ezzel az értékkel csökkenteni kell.”

A termelési számla minden intézményi szektorra elkészül, a bruttó kibocsátást alapján értékelve. Ennek megfelelően a KKV-kört érintő két kiemelt szektor termelési számlája a termékadók és támogatások elszámolása nélkül a 2. tábla szerint.

2. tábla

S.11. A nem pénzügyi vállalatok termelési számlája 2000-ben
(milliárd forint)

Folyó termelőfelhasználás	13 748	Bruttó kibocsátás	20 430
<i>Bruttó hozzáadott érték alapján</i>	6 682		
Felhasználás összesen	20 430	Forrás összesen	20 430

S.14. A háztartások termelési számlája 2000-ben
(milliárd forint)

Folyó termelőfelhasználás	1 458	Bruttó kibocsátás	3 844
<i>Bruttó hozzáadott érték alapján</i>	2 386		
Felhasználás összesen	3 844	Forrás összesen	3 844

Az alapáras bruttó hozzáadott érték azt az összeget jelenti, amelyet a termelő az értékesítéskor realizált, levonva abból azokat a termékadókat, amelyeket az árban ugyan felszámol, de amelyeket az államnak be kell fizetnie, és hozzáadva azokat a terméktámogatásokat, amelyeket a termelő nem a piacon realizál, nem a vevő fizet meg, hanem az értékesítés után az államtól kell megkapnia (Hüttl; 1997).

A vállalkozások definíciója és teljesítményértékelése

A nemzeti számlák keretében végzett elemzésekhez az S.11 és S.14 szektorokra szűkítettük a kis- és középvállalkozások vizsgálatát, mivel a piaci talpon maradás segítését ez a két szektor igényli leginkább, illetve az S.15 szektor még nagyon fejletlen Magyarországon. A nem pénzügyi vállalati szektorban (S.11) a profitorientált, jogi személyiséggel rendelkező, társasági adóbevallást készítő vállalkozások, a háztartási szektorban (S.14) az önálló jogi személyiséggel nem rendelkező egyéni és társas vállalkozások találhatók. Utóbbiakra jellemző, hogy a tulajdonos vagy családtagjai által szerzett munkajövedelem és tulajdonosi nyereség nem különíthető el, „nemzeti számlás” szaknyelven, ún. vegyes jövedelmük keletkezik. Jelenleg a nem pénzügyi vállalatoknál alapvető adatforrás a társasági adóbevallások APEH-adatai, melyekből a vállalati méretnagyságra vonatkozó kritériumok is – a függetlenségi kritérium kivételével – számszerűsíthetők. Az adatokat különféle módon ellenőrzik, melyek hatására javulhatnak, például kiszűrhetők az adatközlők által elkövetett nagyságrendi hibák. A vállalati adatbáziscsoport szűkebb a nem pénzügyi vállalatok szektoránál, csak a kettős és egyszeres könyvvitelt vezető, éves társasági adóbevallást készítő vállalkozások adatait tartalmazza. Erre a csoportra vonatkozik az e tanulmányban vázolt rövid elemzés.

Csoportképző ismérvek átvettük az EU létszámhatárait, vagyis az a vállalkozás minősül kisvállalkozásnak, amelynek statisztikai állományi létszáma 50 főnél kisebb, illetve e csoporton belül a mikrovállalkozásoké 10 főnél kisebb. A középvállalkozás esetében e mutató, mint tudjuk, 50 és 249 fő közé esik.

A 2165/1999. (VII.8.)-i kormányhatározat 3. pontja kimondja, hogy a kis- és középvállalkozások meghatározásában második kritériumként szereplő árbevétel vagy mérlegfőösszeg alakulását rendszeresen vizsgálni kell, és a gazdasági miniszternek kezdeményezni kell azok módosítását, amennyiben a gazdasági körülmények változása azt indokolja. A változtatásra 2002-ig nem került sor, e tanulmányban viszont, az árindexek alakulását figyelembe véve, az elemzéshez módosítottuk a nettó árbevétel értékhatárát: a kisvállalkozások esetében 700 millió forintról 820 millió forintra, a középvállalkozásoknál pedig 4000 millió forintról 4700 millió forintra emeltük. A második ismérvként ezt az értékesítés nettó árbevételi mutatóját használtuk.

A függetlenségi kritériumra vonatkozó információ a társasági adóbevallások része oly módon, hogy a vállalkozásoknak nyilatkozniuk kell a törvényben meghatározott vállalati nagyság szerinti besorolásról, de a legtöbb vállalkozásnál ez a kérdés megválaszolatlan maradt, ezért ezt a kritériumot nem is lehetett figyelembe venni a számítások során.

A háztartási szektor esetében más a helyzet. Az ide sorolható önálló jogi személyiséggel nem rendelkező egyéni és társas vállalkozások (egyéni vállalkozók, betéti társaságok) döntő többsége kisvállalkozás, nem tartoznak a társasági adóbevallásra kötelezettek körébe. Ezért értékelésüknél más adatforrásokra kellett támaszkodni (személyi-

jövedelemadó-bevallás stb.) Éppen az eltérő megfigyelés miatt tudjuk, hogy a vállalati méret új hármas ismérve szerint már ebben a körben sem csak kisvállalkozások vannak. Bruttó hozzáadott értékük szakértői becslése többféle dokumentált információból áll össze. Az ide tartozó vállalkozások nagy száma egyebek között adatközléseik pontosságára (pontatlanságára) és ellenőrizhetőségére is hatással van. A teljes csoportra vonatkozó bruttó hozzáadott értéket következtetéssel meghatározva, az egyszerűség kedvéért a kis- és középvállalkozások teljesítményének tekintettük.

3. tábla

A bruttó hozzáadott érték folyó áron és intézményi szektorok szerinti megoszlása

Megnevezés	1999-ben		2000-ben	
	milliárd (forint)	megoszlás (százalék)	milliárd (forint)	megoszlás (százalék)
1. Bruttó hazai termék (GDP) piaci beszerzési áron (2+3)	11 393	100,0	13 151	100,0
2. Termékadók és -támogatások egyenlege	1 704	15,0	1 946	14,8
3. Bruttó hazai termék (GDP) alapáron (5-4)	9 689	85,0	11 205	85,2
4. FISIM (pénzközvetítói szolgáltatás közvetett módon mért díja)	284	2,5	301	2,3
5. Nemzetgazdaság összes bruttó hozzáadott értéke alapáron	9 973	87,5	11 506	87,5
Ebből:				
6. Nem pénzügyi vállalatok	5 610	49,2	6 682	50,8
7. Pénzügyi vállalatok	367	3,2	412	3,1
8. Államháztartás (intézményei)	1 735	15,2	1 943	14,8
9. Háztartások	2 185	19,2	2 386	18,1
10. Nonprofit intézmények	77	0,7	84	0,6

4. tábla

A vállalkozói csoportok részesedése a piaci áron mért GDP-ből

Megnevezés	1999-ben		2000-ben	
	milliárd (forint)	megoszlás (százalék)	milliárd (forint)	megoszlás (százalék)
1. Bruttó hazai termék (GDP) piaci beszerzési áron	11 393	100,0	13 151	100,0
6. Nem pénzügyi vállalatokból:				
vállalati adatbázis	5 542	48,6	6 392	48,6
6.1. Kis-és középvállalkozások	2 504	22,0	2 954	22,5
6.2. Nagyvállalkozások	3 038	26,6	3 438	26,1
9. Háztartások				
9.1. Egyéni vállalkozók	1 187	10,4	1 329	10,1
Kis-és középvállalkozások a nemzeti számlákban (6.1+9.1)	3 691	32,4	4 283	32,6

Megjegyzés. A 6. sor a szűkebb vállalati adatbázist tartalmazza.

A leírtak alapján a különböző szektorok teljesítményét a 3. tábla szerinti adatok jellemezték 1999-ben és 2000-ben. A kis- és középvállalkozások részesedését, pedig a leírt módon a 4. tábla szerinti adatok jellemzik.

Természetesen teljesen eltérők a megoszlási viszonyszámok, ha az alapáron számított GDP (3. sor) tételt, vagy ha a nemzetgazdaság összes bruttó hozzáadott értékét (5. sor) tekintjük 100,0 százaléknak, és nem a teljes piaci áron számított GDP-t (1. sor). Ebben a tanulmányban az előállított bruttó hozzáadott érték minden aggregátumát a 3. tábla 1. sorához viszonyítottam, mivel a köztudatban is a piaci beszerzési áron mért GDP változatlan áron számított éves növekedési üteme – 2000-ben 5,2 százalék – él, és az előzőkben vázoltaknak megfelelően a bruttó hazai termék végső soron piaci áron értékelt mutató. A termékadók és -támogatások, a közvetett módon mért pénzközvetítői szolgáltatások is érintik a kis- és középvállalkozói kört.

A 3. és a 4. tábla adatai is alátámasztják, hogy a nemzeti számlákban elkülönített kis- és középvállalkozások részvétele a bruttó hazai termék előállításában jóval kisebb, mint a különféle anyagokban megtalálható érték (*Kis- és középvállalkozások...*; 2000 – 57 %, *A kis- középvállalkozások...*; 2000 – 48%). Az eltérés valószínűleg más viszonyítási bázissal vagy egyéb okokkal magyarázható, de nem kell elfelejtkezni arról, hogy a kicsik éppen azért szorulnak támogatásra, mert piaci feltételeik kedvezőtlenebbek a nagyokénál.

A KKV-kör egyre fontosabb a piacgazdaságban. Támogatásuk nem jótékonyági akció. A támogatásokról szóló törvényekből is megállapítható, hogy feljövőben levő piacról van szó, nem pedig egy kedvezőtlen helyzetben levő vállalkozói rétegről. A nagy szervezetek is támogatják a kicsiket. A központi irányításnak fel kell ismerni, hogy például a területi egyenlőtlenségek vagy a kevésbé jövedelmező, de alapvető szükségleteket kielégítő területek piaci elhalása végső soron akadályozzák a gazdasági fejlődést, ezért a rendelkezésre álló fizetési eszközöket ezekre a területekre kell csoportosítani és hatékonyan felhasználni. Az EU strukturális alapok és közös agrárpolitikai rendszeréből származó támogatások ezekkel a célokkal jöttek létre. A gazdasági verseny feltételezi, hogy korlátlanul jöhessenek létre új vállalkozások, melyek induláskor kicsik. Mindezek miatt várható, hogy a kis- és középvállalkozások témakörével hosszú távon foglalkozni kell, új támogatási rendszerek jelennek meg. Az aktuális EU-támogatásokat jól mutatja be *Tóth Timea* munkája (*Tóth*; 2001).

Ha mérni akarjuk a támogatásoknak a bruttó hozzáadott érték növekedésére gyakorolt hatását, a támogatott szervezeteknek, saját korábbi teljesítményükhöz kellene viszonyítani a változásokat, és nem a különböző időpontokban mért, vitatható szempontok alapján képzett aggregátumokhoz. Ezt a hatást a statisztika, az adatvédelmi törvényt figyelembe véve ki tudná mutatni. A támogatásokra pályázóknak nyilatkozniuk kell a függetlenségi kritérium meglétéről, de ez csak a támogatottak körére vonatkozó információ. A támogatást igénybe vevők köre azonban lényegesen kisebb, mint a teljes KKV-kör, amelyekre vonatkozóan az aggregált információknak segíteniük kellene a döntéshozatalt. Az EU-statisztikákkal való összehasonlítás nem ad kielégítő megoldást az elemzőknek. Azt is befolyásolja az EU-s támogatások elnyerhetőségének kritériumrendszere, és a második kritérium szerinti értékhatárok magasabbak az EU-tagországok számára (a csatlakozáskor Magyarországon is automatikusan ez az értékhatár lép érvénybe), valamint az EU elkülönítetten veszi figyelembe az agráriumot (más forrásból támogatja azt), amit a hazai törvény jelenleg nem tesz meg.

A teljesítményértékeléssel kapcsolatban érdemes a nagyság, a méret viszonylagosságával is foglalkozni. A nem nagyvállalkozások mérlegfőösszegére vonatkozó felső EU-határ 27 millió ECU, 1996. évi árfolyamon körülbelül 5 milliárd forint. Magyarországon a teljes vállalati átlagos mérlegfőösszeg, azaz az egy vállalkozásra jutó mérlegfőösszeg még 2000-ben is csak 92 millió forint volt. A kis- és középvállalkozói körben ez 44 millió forint volt, a nagyvállalatok átlaga ugyanis meghaladta az 5 milliárd forintot, 10 447 millió forint volt.

Az általános megállapításokat, az elemzéseket javítaná a differenciált megközelítés. Az egyéni vállalkozók sajátos szerepére már utaltam, helyzetük értékelése külön tanulmányt érdemelne. A KKV-kört keletkezésétől átalakulásáig, megszűnéséig követő vizsgálatok adhatnának lényeges információkat.

A nemzeti számlák rendszerében elkülönített kis- és középvállalkozói csoportból az S.11 szektorba tartozó vállalatok 2000-ben a teljes piaci áron számított GDP 22,5 százalékát állították elő. Befejezésül a rájuk vonatkozó elemzés következik.

A kis- és középvállalatok tulajdonosi és ágazati szerkezete, egyéb mutatói

A nemzeti számlák rendszerében három tulajdonosi alszektor létezik.

Közösségi tulajdonformába tartoznak azok a vállalkozások, melyek jegyzett tőkéjében a közösségi (állami, önkormányzati) részesedés aránya meghaladja a külföldi és a hazai magántulajdon arányát (abszolút vagy relatív többsége van), vagy a vállalkozást törvény a tartós állami tulajdonú vállalkozások közé sorolja (aranyrészvényesek).

Külföldi ellenőrzésű tulajdonformához tartoznak azok a vállalkozások, melyek jegyzett tőkéjükben a külföldi tőke részesedése meghaladja az 50 százalékot vagy relatív többsége van. A vállalatok többi része hazai magánszektorúnak minősül, kivéve az azonos arányok esetét, mely esetben a külföldi–hazai magán és a külföldi–közösségi egyezőségnél külföldi, a hazai magán–közösségi egyezőségnél közösségi besorolást alkalmazunk. (E besorolási szabályokat a több évre vonatkozó vizsgálatok eredményei indokolják.)

A jegyzett tőke tulajdonosi megoszlására vonatkozó adatokat a nem pénzügyi tevékenységet végző, kettős és egyszeres könyvvitelt vezető vállalkozások társasági adóbevallása tartalmazza. Ezek felhasználásával a bruttó hozzáadott érték is szétosztható három tulajdonosi alszektorra.

A közösségi tulajdonformába tartozó kis- és középvállalkozásokat a függetlenségi kritérium miatt eleve (az állam, az önkormányzatok vagy a nagyvállalkozások tulajdoni részesedése – tőke vagy szavazati jog alapján – külön-külön és együttesen sem haladhatja meg a 25 százalékot) ki kellene zárni a támogathatók köréből, de jelenlegi számításaink tartalmazzák ezeket is, mert a függetlenségi kritérium teljes körű figyelembevételének hiánya miatt nem csonkítottuk meg a megfigyelt halmazt.

Az 50 százaléknál magasabb arányú külföldi tőkével rendelkező vállalkozások valószínűleg szintén a támogatásra nem szoruló vállalkozások közé tartoznak, hiszen azokat a függetlenségi kritérium, a 25 százalék fölötti nagyvállalkozási tulajdonosi részesedés kizárja. A tőke eredetére vonatkozó információ megszerzésének nehézségei miatt az 50 százaléknál magasabb külföldi tőkével rendelkező nem pénzügyi kis- és középvállalkozásokat is a teljes megfigyelt kör részeként elemeztük.

A különféle tulajdonosi alszektorokat az 5. tábla adatai szerinti teljesítményrészesedés jellemezte 1999-ben és 2000-ben.

5. tábla

*Az egyes tulajdonosi csoportok részesedése
a kis- és középvállalkozások piaci áron mért GDP-jéből*

Tulajdonosi csoport	1999-ben		2000-ben		
	milliárd (forint)	megoszlás (százalék)	milliárd (forint)	megoszlás (százalék)	az 1999. évi százalékában
Közösségi tulajdon	69	2,8	69	2,3	100,0
Külföldi irányítású	597	23,8	690	23,4	115,6
Hazai magántulajdon	1 838	73,4	2 195	74,3	119,4
<i>KKV összesen</i>	<i>2 504</i>	<i>100,0</i>	<i>2 954</i>	<i>100,0</i>	<i>118,0</i>

A kis- és középvállalkozások többségére a hazai magántulajdon a jellemző, és a többi tulajdonosi alszektorban előállított bruttó hozzáadott érték aránya nem is nőtt 2000-ben. A hazai magántulajdon által irányított vállalatok bruttó hozzáadott értékének növekedése a legnagyobb a kis- és középvállalkozói körben volt, és ez a tendencia jellemző a teljes hazai alszektorra is.

6. tábla

A tulajdonosi csoportok részesedése a vállalatok piaci áron mért GDP-jéből

Tulajdonosi csoport	1999-ben		2000-ben		
	milliárd (forint)	megoszlás (százalék)	milliárd (forint)	megoszlás (százalék)	az 1999. évi százalékában
Közösségi tulajdon	1 172	21,1	1 196	18,7	102,0
Külföldi irányítású	1 945	35,1	2 282	35,7	117,3
Hazai magántulajdon	2 425	43,8	2 914	45,6	120,2
<i>Vállalati adatbázis összesen</i>	<i>5 542</i>	<i>100,0</i>	<i>6 392</i>	<i>100,0</i>	<i>115,3</i>

A GDP összeállításánál jól elkülöníthető a különféle nemzetgazdasági ágak teljesítménye. Különösen, hogy a jelenlegi törvény nem zár ki teljes ágazatokat a kis- és középvállalkozói körből, a nemzeti számlák minden ágazatában szerepelnek a kis- és középvállalkozások.

A nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékéhez a különféle nemzetgazdasági ágak eltérő mértékben járulnak hozzá, aminek követését a statisztikában az ágazati osztályozási rendszer segíti elő. Az éves nemzetiszámla-rendszerben az ágazati besorolás alapvetően a társasági adóbevallásokban szereplő tevékenységi kód szerint készült. A szokásos viszonyítás alapja itt is a nemzetgazdaság összes bruttó hozzáadott értéke alapján (lásd az 3. tábla 5. sorát), mivel a termékadók és -támogatások egyenlege nem ágazatonként, hanem a nemzetgazdaság szintjén mérhető. A korábbiakban felépített logika mellett viszont a GDP piaci beszerzési áron (lásd a 3. tábla 1. sorát) mért értékhez számított megoszlási viszonyszámok és a belső arányokat tükröző arányszámok szerepelnek a 7. táblában. Sze

rintem az is elgondolkodtató, hogy a kis- és középvállalkozások összevont ágazati csoportjainak teljesítményrészesedése nem éri el a nemzetgazdasági szinten mért termékek és -támogatások egyenlegének részesedését.

7. tábla

A nemzetgazdasági ágak bruttó hozzáadott értéke és részesedése a piaci áron mért vállalati GDP-ből

Megnevezés	1999-ben			2000-ben		
	milliárd (forint)	a GDP százalékában	megoszlás (százalék)	milliárd (forint)	a GDP százalékában	megoszlás (százalék)
Bruttó hazai termék (GDP) piaci beszerzési áron	11 393	100,0		13 151	100,0	
Mezőgazdaság, halászat	156	1,4	6,3	188	1,5	6,4
Ipar, építőipar	942	8,3	37,6	1 094	8,3	37,0
Szolgáltatások	1 406	12,3	56,1	1 672	12,7	56,6
<i>KKV összesen</i>	<i>2 504</i>	<i>22,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2 954</i>	<i>22,5</i>	<i>100,0</i>
Mezőgazdaság, halászat	57	0,5	1,9	59	0,4	1,7
Ipar, építőipar	1 943	17,1	64,0	2 212	16,8	64,3
Szolgáltatások	1 038	9,1	34,1	1 167	8,9	34,0
<i>Nagyvállalkozások összesen</i>	<i>3 038</i>	<i>26,6</i>	<i>100,0</i>	<i>3 438</i>	<i>26,1</i>	<i>100,0</i>

A kis- és közép-, illetve a nagyvállalkozások adatainak ágazati szerkezete eltérő. A nagyvállalkozások között az ipar, építőipar túlsúlya figyelhető meg, a kis- és középvállalkozások esetében viszont a szolgáltatási ágazatoké. Az agrárium legalacsonyabb teljesítménymutatói ellenére a kis- és középvállalkozások közé tartozó mezőgazdasági vállalkozások növelték részesedésüket a piaci áron mért GDP-ből. Mivel a kis- és középvállalkozások a hazai magántulajdon által irányított szolgáltatási ágazatokban koncentrálnak, a kis- és középvállalkozások helyzetének megítéléséhez a hazai magántulajdonú szolgáltatási ágazat kiemelt elemzésére lenne szükség.

A KSH minden év márciusában az éves bruttó hazai termékről szóló kiadványában megjelenteti a vállalatok vállalati méreteknagyság szerint bontott főbb mutatóit is. A bruttó hozzáadott értéken kívül adatok szerepelnek a vállalkozások számáról, létszámáról, árbevételéről, bruttó kibocsátásáról, személyi jellegű ráfordításairól és mérlegfőösszegéről is. Az 1998., 1999. és 2000. évi adatokból számított megoszlási viszonyszámok változását mutatják a következők.

Mindhárom évben a vállalkozások számának közel 100 százalékát, a foglalkoztatott létszámnak nagyjából 60 százalékát, a személyi jellegű ráfordításoknak közel 50 százalékát tette ki a kis- és középvállalkozások részesedése. Ezen belül a középvállalkozások mutatói csökkenő tendenciáról tanúskodnak, a mikrovállalkozások pedig növelték részesedésüket.

A mikrovállalkozások között sok a 0 létszámot jelentő vállalkozás (1999-ben 32,6%), ami a létszámmal kombinált mutatókra hatással van. A személyi jellegű ráfordításokból a középvállalkozások a létszámhoz hasonló arányban részesednek, a kisvállalkozásokról ez nem mondható el. A teljes kisvállalkozói kör és ezen belül a mikrovállalkozások részese

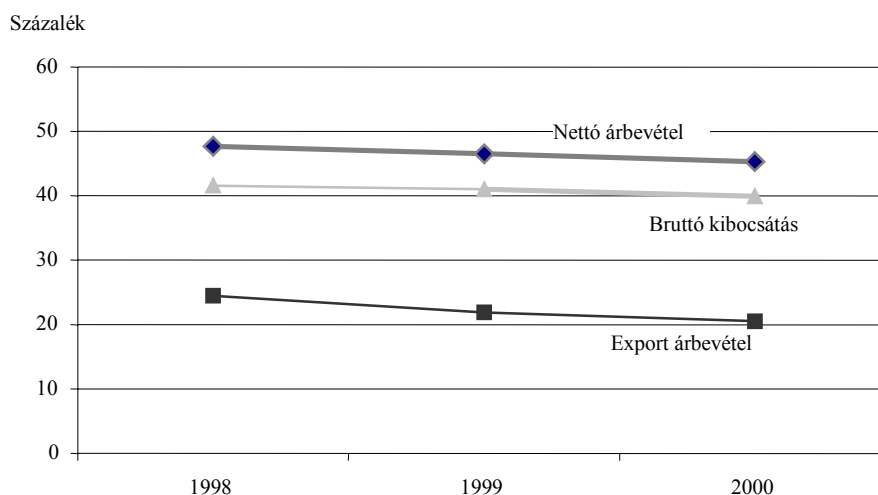
dése is a személyi jellegű ráfordításokból évről évre nő, de kisebb mértékben, mint a foglalkoztatott létszám.

8. tábla

A hazai kis- és középvállalkozások súlya egyes mutatók szerint

Megnevezés	Év	Vállalkozások száma	A foglalkoztatottak száma	Személyi jellegű ráfordítás
		az összes vállalat százalékában		
Középvállalkozás	1998	2,4	22,8	23,3
	1999	2,3	22,9	23,0
	2000	2,2	22,3	22,8
Kisvállalkozás	1998	97,1	35,9	22,5
	1999	97,2	36,7	23,2
	2000	97,3	38,0	23,9
Kis- és középvállalkozás együtt	1998	99,5	58,7	45,8
	1999	99,5	59,6	46,2
	2000	99,5	60,3	46,7
Ebből mikrovállalkozás	1998	89,3	18,2	9,5
	1999	89,7	18,5	10,2
	2000	90,0	19,7	10,9

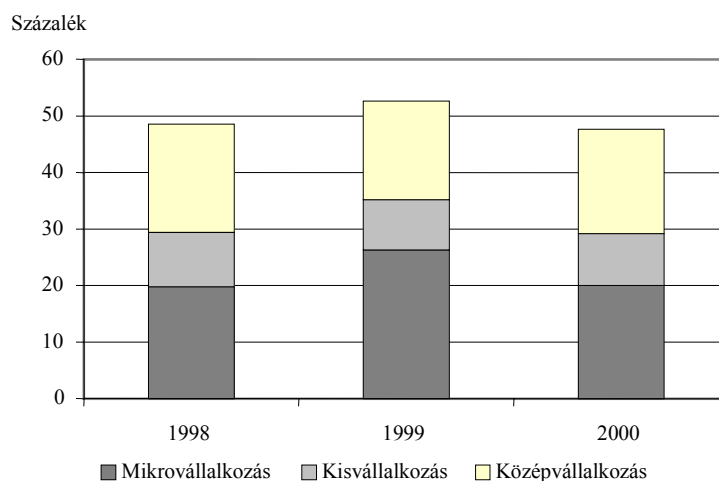
A árbevételi mutatók azt jelzik, hogy a kis- és középvállalkozói kör piaci részesedése a vizsgált három évben évről évre romlott. A kisebb méretű vállalkozások kisebb mértékben képesek exporttevékenységre, nagyobb részt a belföldi piacon értékesítenek. A bruttó kibocsátásból való részesedésük is csökkenő tendenciát mutat, ezen belül a mikrovállalkozások bruttó kibocsátásból való részesedése kis mértékben emelkedett, ami különösen a bruttó hozzáadott érték változásával együtt értékelhető.

1. ábra. KKV-részesedés

A három év folyamán a kis- és középvállalkozói kör bruttó hozzáadott értékben mért teljesítménye, részesedése az összes vállalat bruttó hozzáadott értékéből keveset változott. A mikrovállalkozások részesedése évről évre javult.

A vállalatok mérlegfőösszegének megoszlását jelentős ingadozás jellemzi. (Lásd a 2. ábrát.) 1999-ben a kis- és középvállalkozói kör részesedése a vállalatok teljes mérlegfőösszegéből megnőtt, 2000-ben az 1998. évi szint alá esett. Ez figyelmeztet a mérlegfőösszeg nagyságának fontosságára és szükségessé teszi bevonását a méret szerinti kritérium kialakításába.

2. ábra. Az egyes KKV-csoportok mérlegfőösszegének aránya az összes vállalaté százalékában

A nemzeti számlák művelőjeként a kis- és közepes vállalkozásokat elemezve is rá kell világítani arra, hogy a világgazdaság, nemcsak a multinacionális szervezetek, hanem a bennel lakók számára is egységes egész. A világgazdaságot egységes egészként tekintve felírható az a makrogazdasági azonosság, amely a nemzeti számlák rendszerének alapja. A világgazdaságban megtermelt javak összessége egy adott időszakban megegyezik az adott időszakban elfogyasztható, és a felhalmozásként a jövő rendelkezésére álló javak összességével. Elvontan értelmezhető olyan „világ” számlarendszer, amelyben már a külföldi szektort (rest of the world) nem kell létrehozni. Jelenleg nincs még lehetőség ezeknek a „világszámláknak” pontos adatokkal való összeállítására, viszont az Európai Unióhoz történő csatlakozás gazdaságstatisztikai szempontból Magyarország számára a „külföld” szektort már az Európai Unió határain kívül helyezi. A változás, hogy az ország a saját bruttó hazai termék készítése mellett a nagyobb területen összeálló bruttó „európai” (hazai) termék számítását közös európai feltételekkel biztosítja, új gazdasági információkat hoz létre, melyek nélkül a vállalkozások – különösen a kisebb méretű vállalkozások – fejlődni nem tudnak.

Végezetül összefoglaltam a tanulmányban foglalt megjegyzéseket, melyek véleményem szerint a kis- és középvállalkozások helyzetének értékeléséhez elengedhetetlenek.

1. A kis- és középvállalkozások körének meghatározása a vállalati nagyság csoportképző ismerve alapján, mely a globalizáció gazdasági eseményeinek következményeként átalakulóban van.

2. A kis- és középvállalkozások objektív értékelését meg kell oldani, többek között azért, mert támogatásuk gazdaságpolitikai szándék az Európai Unióban és Magyarországon is; támogatásuk a globalizációval és a gazdasági verseny szabadabb tételével kapcsolatban került felszínre, bár helyzetük mindig sajátos volt, mert bizonyos szükségleteket a kisebb méretű vállalkozások tudnak hatékonyabban kielégíteni.

3. A teljesítményértékeléshez meg kell ismerni a nemzetiszámla-rendszer keretében kimutatott bruttó hozzáadott értéket, mert a nemzetiszámla-rendszertől elvonatkoztatott bruttó hozzáadottérték-adat közlésnek nagyobb bizonytalansága, kockázata van.

4. A kis- és középvállalkozásokra vonatkozó közösségi támogatási rendszerek egyik következménye, hogy a támogatottak teljesítményét a GDP-hez való hozzájárulásuk mértékében is figyelni kell, ennek a mérésnek azonban buktatói vannak, melyek leküzdése új kihívás a gazdaságstatisztika művelői számára.

5. Bár a kis- és középvállalkozások megfigyelése nem tartozik a nemzeti számlák készítőinek alapfeladata közé, a kettős és egyszeres könyvvitelt vezető, társasági adóbevallással rendelkező vállalkozások adatai, melyet a nemzeti számlák kiadványaiban vállalati adatbázisnak nevezünk, alapul szolgálnak néhány következtetésre.

IRODALOM

- A kis- és középvállalkozások helyzete. Éves jelentés 2000* (2000). Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet. Budapest.
A Nemzeti Számlák Európai Rendszere (ESA 1995) (2002). Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
HÜTTL A. (1997): A bruttó hazai termék, azaz a GDP statisztikája, *Sigma*, XXVIII. évf. 1–2. sz.
Kis- és középvállalkozások a magyar gazdaságban (2002). Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
SZILÁGYI GY. (1992): A nemzeti számlák közgazdasági világa. *Statisztikai Szemle*, 79. évf. 4–5. sz. 365–393. old.
TÓTH T. (2001): Kisvállalkozások a külgazdasági kapcsolatok tükrében. (Kézirat.)

SUMMARY

The small and medium size enterprises (SMEs) represent an important segment of the economy. Nevertheless, measuring their performance is an open question: it is characterized by ambiguous, non-operative definitions, shortcomings of available information and contradictions of the different sources of data.

The basic idea of the paper is to investigate the SMEs within the frame of the SNA. A detailed analysis of their GDP is given, but the study emphasizes that SMEs do not mean a productive sector only, but also a growing market, so in the further investigations the output side of the problem is to be taken into account. The importance of correct assessment of these enterprises is stressed by the needs of the supporting systems of Hungary and the EU as well.